

Történelemtanítás és tantárgypedagógia

(A történelem-tantárgypedagógia időszerű kérdései)

Minden tantárgypedagógia a szaktudomány és a tanítási gyakorlat malomkövei között őrlődik, amiből rendszerint az következik, hogy sem a tudós, sem a szaktanár nem ismeri el relatív önállóságát, sőt gyakran létét sem. Általában abban megegyezünk, hogy egyetlen szaktárgy sem oktatható megfelelő szaktudományos háttér nélkül, de az már legfeljebb a deklarációk szintjén evidens, hogy a pedagógiai, pszichológiai és tantárgypedagógiai felkészültség is fontos eleme a tanár „produkciójának”. Kárhoztatom azt a szakzsargont, mely szerint egy tanár szakmai felkészültségéről csak a választott stúdium vonatkozásában beszélhetünk, hisz egy tanár számára éppen a pedagógia, pszichológia és a tantárgypedagógia a „szakma”. Persze az is közhely, hogy kiválóan felkészült, de pedagógiai, didaktikai, módszertani kultúra híján lévő tanár inkább megállhatja a helyét a pályán, mint ez utóbiakkal rendelkező, de szaktárgyából nem kellőképpen felkészült. Tehát, megerősítve egy régi igazságot: az oktatást mindig a mögötte álló tudomány határozza meg. A történelem oktatását a történettudomány, valamint tantárgypedagógia, a pedagógiai, didaktikai, pszichológiai alapokon kívül.

Nem kívánok most belebonyolódni a tantárgypedagógia, szakmódszertan, metodika, szakdidaktika fogalmak terminológiai kérdéseibe (ez is megérne egy vitát!), csupán jelzem, hogy a tantárgypedagógiát mint tudományt (ezt vitatják sokan, szaktudósok és szaktanárok egyaránt), a szakmódszertant (és társait) mint felsőoktatásbeli stúdiumot használok. A metodikaoktatást a főiskolák, egyetemek szaktanszéki – többnyire magányos – munkatársai (adjunktusai és docensei) végzik, gyakran gyakorlóiskolai szakvezetők, vezető tanárok bevonásával. Az egymással való kapcsolatteremtés, a tapasztalatcsere lehetőségei minimálisak, mindnyájan a magunk kis tudományos műhelyeit próbáljuk kiépíteni a közös összefogás, vagy legalább időnkénti konzultáció, programcsere helyett, s közben – jó esetben – külön-külön felfedezzük a spanyolviaszt.

Tanítványaink többsége a gyakorlattal való igazi szembesülés előtt találkozva a tantárgypedagógiával, finoman szólva is ódzkodik tőle. Ráadásul a szakmódszertanok az adott helyen nehezen képesek integráló szerepüket betölteni a szaktárgy és a pedagógia-pszichológia között.

Az eddig elmondottak – vélekedésünk szerint – általános igazságokat tartalmaznak, a címben viszont a történelemtanítás és tantárgypedagógia aktuális problémáinak felvetését vállaltuk. Lesznek azonban ezt követően is általánosabb érvényű megállapításaink.

Tény, hogy a rendszerváltozással oktatásunkban a történelemtanítás helyzete változott meg leginkább. A társadalomtudományos (köztük a történelem) tanterveket kellett visszavonni, mint új alkotmányos berendezkedésünkkel össze nem egyeztethetőket. A szemléleti monokultúra helyébe pluralista szellemiség lépett. Iskolaszervezetünk is sokban színesedett, számos variációs lehetőséget is kínálva. Alternatív tanítási koncepciók, tankönyvek és programok sora látott napvilágot az ország minden részében. A tanárok számára korábban is meglévő metodikai szabadság kiteljesedett, vagy legalábbis kiteljesedőben van, s a korábbi külső, ideológiai és politikai korlátozottság helyébe legfeljebb belső, felkészültségbeli és helyi korlátok léptek.

Az új helyzetből következik, hogy jelenleg nincs olyan intézmény, mint hajdan az OPI volt, mely iskolatípusonként vállalná a tantárgy gondozását, sőt stratégiai fejlesztését is. Nem is lehet, hiszen megszűnt a központi irányítás rendszere, s valósággá vált az eddig jobbára csak deklarált tanári önállóság, persze a fokozott tanári felelősséggel egyetemben. Sajnos a megyei pedagógiai intézetek, de a szaktanácsadó hálózat szakemberei sincsenek abban a helyzetben, hogy korábbi segítő funkciójukat betöltsék, továbbképző feladatukat ellássák. A pedagógusok szaktárgyi posztgraduális képzésében a metodiká-

nak nemigen jut hely, a százféle kísérlet, alternatív tanítási koncepció és metódus „szakfelügyelete”, koordinációja, segítése nem megoldott. Alapvető szervezeti és tartalmi kérdések várnak megoldásra. Nézzünk ezekből egy csokorra való!

Rendszerváltozást a történelemtanításban is! De ne a politika szélsőségeinek a módszerével, a feteleknek fekete, a feketenek fehérre festésével. Vigyázzunk, hogy a történelem és metodikája ne legyen (újra) a politika, politikai csoportok, pártok szolgálya. Többféle tudományos szemlélet békésen megférhet egymás mellett. Lényeg, hogy szakemberenként egységes rendszert alkosson, s a kizárólagosság igénye nélkül kerüljön átadásra. A különböző történetírási és pedagógiai irányzatok holdudvarában létrejövő tanítási koncepciók ütköztessek álláspontjukat, véleményüket szaktudományos, szaktárgyi kérdésekben. Mire van mindehhez szükség?

– *Kompetens, kellően orientáló, de mégis szabad szellemiséget sugárzó, európai tekintésű módszertani folyóiratra!* Súlyos hiba volt a nyolcvanas évek végén a szakmódszertani folyóiratok egy tollvonással történő megsemmisítése. Azóta több lap beindult (pl. Magyartanítás), de a Történelemtanítás újraindítása várat magára, pedig e tárgyat tanító tanárok igényelnék a legjobban. (Természetesen egy minden szempontból megújult folyóiratra gondolunk!)

– *Egyetemekre, főiskolákra telepített tantárgypedagógiai műhelyekre!*

Nem kívánok most külföldi példákat felsorolni, hisz több helyen önálló tanszékek művelik, kutatják e területet.

1986-ban Szabolcs Ottó vetette fel – mint ideális megoldást – egy tantárgypedagógiai kutatócsoport létrehozását történelemből kb. 5-6 főhivatású munkatárssal, saját folyóirattal, főképp financiális lehetőségekkel. Nos, nem állíthatjuk, hogy azóta kedvezőbbek lettek a feltételek egy ilyen program megvalósításához. Ugyanakkor több, egymástól elszigetelten működő, kisebb-nagyobb kör számára „publikálgató” metodikai műhely létezik az országban szaktárgyunkból, melyek között a legkisebb együttműködés, információcsere sem valósult meg (ELTE BTK, TFK, JPTE, Juhász Gyula Tanárképző Főiskola, Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola). Nem túl nagy luxus ez? Nem lenne inkább az erők egyesítésére szükség?! Nem kellene inkább munkamegosztással élni, s felosztani a kutatási területeket? Első lépésként intézményes lehetőség kínálkozna erre a Tanárképzők Szövetségén belül, ahol életre kellene hívni a tantárgypedagógiai szekciót történelemből (és más tárgyakból is).

– *Rendezni kapcsolatainkat a történelem- és társadalomtudományok, valamint a pedagógia és pszichológia képviselőivel!* (Programmegyezetések, – cserék, közös megbeszélések, konferenciák.) Tisztázzuk a kompetenciahatárokat, biztosítsuk a szakmai együttműködést az olyan teammunkát igénylő feladatokban, mint például a tantervkészítés. Közös munkacsoportokat kell létrehozni a keret- és helyi tantervek készítésére, esetleg patronálására, programok, programcsomagok összeállítása, kézikönyvek, segédkönyvek, szakmai-módszertani kiadványok készítésére (pl. Történelemtudomány – történelemtanítás, A történelemtanítás időszerű kérdései sorozatok „feltámasztása”, vagy újak indítása). A tankönyv- és programpiac létrejötte, kínálatválasztéka alapfeltétele a tanári autonómia kialakulásának, ebben a metodikát művelők, a tantárgypedagógiát kutatók feladatai alapvetőek! Például tankönyvek tantárgypedagógia véleményezése, lektorálása. (Ez jelenleg többnyire elmarad, finoman szólva nem szempont). A lektori vélemények és a szerzői ellenvélemények folyóiratokban a nyilvánosság előtt történő ütköztetése (szaktudományos és pedagógiai kérdésekben egyaránt) a háború előtti hagyományoknak megfelelően, mely egyszerre mind a nagyobb nyilvánosság tájékoztatását is szolgálhatja.

– *A tantárgypedagógia súlyának növelése a felsőoktatásban és a tudományos közéletben!* Ezt persze csak eredményes munkával, s a metodikusok közti oktatási kérdésekben is nagyobb és hatékonyabb együttműködéssel lehet. Ismerjük-e egymás programjait? Van-e képünk a gyakorlati képzés területén folyó útkeresésekről? Együttműködünk e jegyzetek, tankönyvek kiadásában, tárgyunk oktatásához? Költői kérdések ezek, melyek magukba foglalják az óhajtott válaszokat is! De tarthatatlan az is, hogy doktori címet, tudományos fokozatot elérni tantárgypedagógiai témával csaknem lehetetlen. Nem véletlen – megintcsak külföldi példák sorával ellentétben –, hogy a (történelem) tantárgy-

pedagógiának Magyarországon egyetlen nagydoktora sincs. Továbbá az sem véletlen, hogy az a néhány ténylegesen tudományos fokozattal rendelkező kutató, aki a történelem metodikát műveli, történet- vagy neveléstudományból kvalifikálta magát, míg munkássága természetesen másirányú, durván szólva szakterületükön „képesítés nélküli” kutatók.

– *Szorosabb kapcsolatot a hétköznapi gyakorlatával is!* Vonjuk be fokozottabban tárgyunk, a metodika oktatásába a tantárgypedagógiai ismeretterjesztésbe, sőt kutatásokba a gyakorlat professzorait, a legjobb tanárokat. Egyre inkább hajlunk a tantárgypedagógia egyetemi-főiskolai oktatásában a történelemtanítás elméletére és gyakorlatára tagolásra, ez utóbbi tanítását legjobb vezető tanárainkra bízva.

Mi kellene szaktárgyunk metodikájának oktatásához? Először is elméleti és gyakorlati jegyzet (utóbbi készítését elkezdtük), metodikai olvasókönyv (Szabolcs Ottónak és Zsoldosné Olay Ágnesnek több mint fél évtizede kész tervezete van ehhez), egy óraleírásokat és -ötleteket tartalmazó tantárgypedagógiai kézikönyv (hasonló a Didaktikai gyakorlatokhoz), mely afféle modern vezérkönyv lehetne, akár iskolatípusonként (pl. alapiskolában nincs tanári kézikönyv). Szükség lenne a tantárgytörténet művelésére is, mellyel tantárgyi „identitástudatot” lehetne formálni. (Az utolsó ilyen jellegű összefoglalás 1970-ben jelent meg.)

Fontos – bár az utóbbi években több ilyen jellegű kiadvány jelent meg, mint előtte évtizedekig együttvéve – más országok, régiók történelemtanításának, metodikai kiadványainak a folyamatos megjelentetése, egyfajta „összehasonlító tantárgypedagógia” művelése is.

KATONA ANDRÁS

Magyarország Európában

Úgy vélem, kellene a modern történelemszemléletű összefoglaló munkák, a jó kézikönyvek, a hiteles és alapos forrásgyűjtemények. Ha ezek a rendelkezésünkre áll(ná)nak, akkor könnyebb (lenne) a történelemtanításban is érzékelhető „zűrzavar” kiküszöbölése, tisztázása. Talán segíthet ebben – a megváltozott viszonyok között eligazodni – tanárnak és diáknak egyaránt Nagy László történész legújabb, Magyarország Európában című könyve.

A főleg XVI–XVIII. századi magyar hadtörténelem kutatásával foglalkozó történész nem kevesebbre vállalkozott, mint a magyar történelem ezer esztendejének történéseit összefoglalni és azt olvasmányos formában a nagyközönség elé tárni. A vállalkozás csak dicsérhető, bár úgy vélem, hogy egy ilyen összefoglaló munka – melyet a magam részéről nem neveznék monográfiának – több szerzőt is elbír volna. A több évszázad történetének alapos ismeretével bíró történészek ideje már lejárt, így minden ilyen összegzésre vállalkozó szerzőnek szembe kell néznie azzal, hogy saját kutatási területén kívül mások kutatási eredményének a rezümálására tehet kísérletet. Nem mindegy azonban, hogy ez a „rezümálás” milyenre sikeredik. Nagy László könyve esetében azt mondhatjuk, hogy sikeres összegzés, a tőle megszokott szépírói stílusban, olvasmányos formában. Nem szabad azt sem elfelejtenünk, hogy Nagy László kötete elsősorban a MB Rendőr-tiszti Főiskola hallgatóinak íródott, tankönyvként, hogy a hallgatók – akik gyakorlatilag alig két esztendeje tanulnak történelmet! – megismerkedjenek Magyarország több mint tíz évszázados történelmével, illetve annak fontosabb történéseivel.

Mint minden hasonló munka, így ez is valamilyen vezérfonalat választott magának, melyre felfűzi a történelmet. Nagy László kötetében ez a vezérfonal a hadtörténelem. Ezt nemcsak a szerző hadtörténelmi mivolta, de országunk sok évszázados történelme is indokolja. Ha belegondolunk, alig adódott néhány olyan évtizede a magyarságnak a Kárpát-medencében, mely ne hadakozással, támadó és védő háborúkkal telt volna el. Ennek